

## تحلیل قابلیت‌ها و موانع متنوع‌سازی معیشت در راستای توسعه پایدار روستایی (مورد مطالعه: جغین از توابع شهرستان رودان)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۸

کد مقاله: ۶۰۵۱۳

مهدي روان کارجغین<sup>۱\*</sup>، محمد منتظری<sup>۲</sup>

### چکیده

توسعه روستایی به مفهوم استفاده از منابع طبیعی و انسانی، تکنولوژی، تسهیلات زیربنایی، نهادها و ... به منظور تشویق و تسریع رشد اقتصادی در مناطق روستایی جهت ایجاد اشتغال و بهبود کیفیت زندگی روستایی برای ادامه زندگی و پایداری حیات است. توسعه روستایی را می‌توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم‌درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه کلان کشور دانست. اتخاذ راهبرد اشتغال برای روستاییان با حمایت از سیاست‌های عمومی بر مبنای راه‌یابی سرمایه‌گذاری، اشتغال و خدمات به مناطق روستایی منجر به تقویت کشاورزی و ایجاد تغییر در تولیدات کشاورزی و منابع طبیعی و ایجاد اشتغال‌های غیرکشاورزی، افزایش درآمد و افزایش تقاضا برای کشاورزی محلی و تولیدات غیر کشاورزی منجر خواهد شد. تأسیس شرکت‌هایی روستایی، توسعه صنایع تبدیلی و توسعه و ترویج تعاونی‌ها و خدمات کشاورزی اقدام مطلوبی در جهت نیل به هدف توسعه روستایی و کارآفرینی است. مطالعه حاضر، از روش‌های اسنادی و پیمایشی استفاده شده و از داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار Spss استفاده شده است. ابزار اصلی این تحقیق پرسشنامه بود. نتایج نشان داد که در شهر مورد مطالعه، بخش کشاورزی قادر به تأمین معاش خانوارها نیست. همچنین مشخص شد که قابلیت‌های طبیعی و زیست‌محیطی با ضریب ۰/۴۴۷، بیش از سایر عوامل (عوامل اقتصادی و اجتماعی) در ایجاد تنوع در امرار معاش روستایی شهر نقش دارد، علاوه بر موانع موجود، موانع مدیریت نهادی با ۰/۷۲۱ اصلی‌ترین موانع تنوع در روستاهای این شهرستان است.

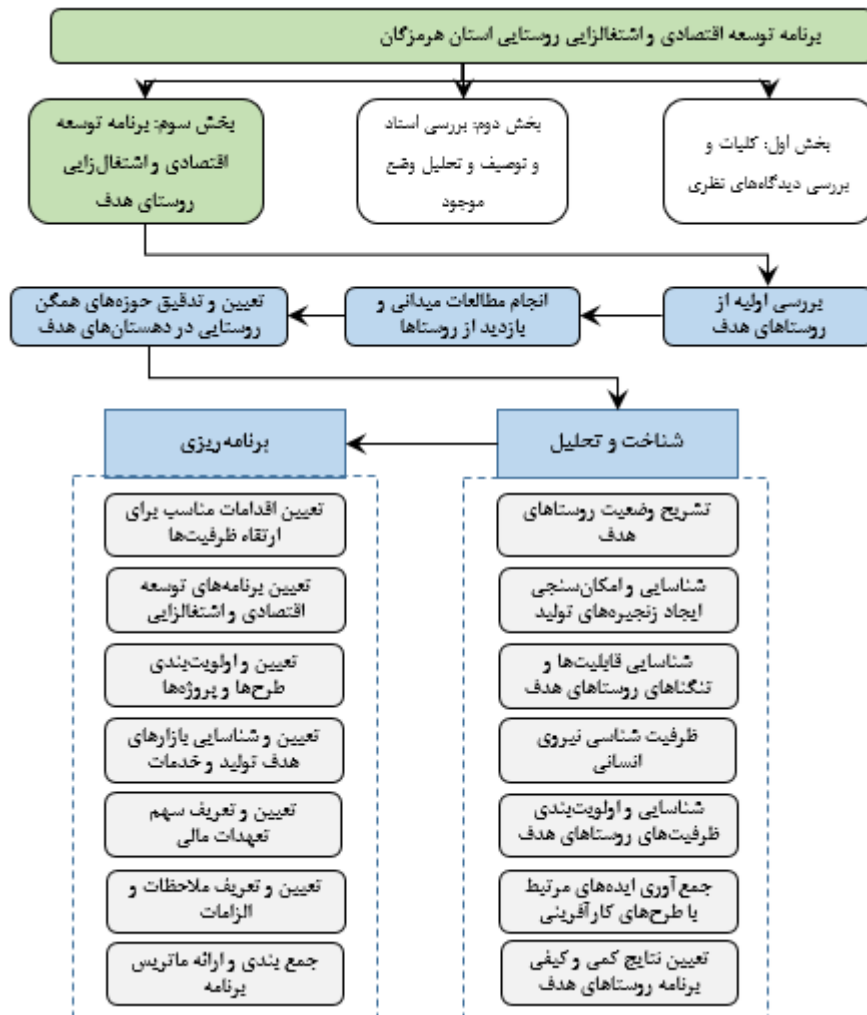
واژگان کلیدی: متنوع‌سازی معیشت، توسعه پایدار روستایی، جغین

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت پیشرفت و توسعه شهری و روستایی، دانشگاه پیام نور سیرجان (نویسنده مسئول)  
softmec90@gmail.com

۲- استادیار، گروه مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

## ۱- مقدمه

هدف اصلی مطالعات بخش سوم از برنامه توسعه اقتصادی و اشتغالزایی بخشی استان هرمزگان، ارائه برنامه‌ها و پروژه‌های اجرایی هدفمند، مؤثر و محرک توسعه در هر یک از بخشهای منتخب است. با عنایت به تمرکز این مطالعه بر برنامه‌ریزی فضایی راهبردی زمینه‌گرا با بررسی اولیه از کارکرد بخشهای هدف و انجام بازدیدهای میدانی، "حوزه‌های بخشی همگن" براساس شاخص‌هایی همچون دسترسی، نوع فعالیت، مزیت‌ها، ظرفیت‌های توسعه و ویژگی‌های مشترک فرهنگی حوزه‌های بخشی همگن تعیین شد تا امکان هم‌افزایی اقتصادی سکونتگاه‌های همجوار و همگن در یک فضای یکپارچه فراهم شود. بخش سوم مطالعات طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی بخش جغین با اتکا به رویکرد جامع "برنامه‌ریزی فضایی راهبردی زمینه‌گرا" براساس فرایند چارت زیر برای همه بخشها انجام شده‌است مطابق شکل ۱ نشان داده شده است.



شکل ۱: فرایند انجام مطالعات در بخش سوم

### ۱-۱- معرفی کلی بخش جغین

بخش جغین از رودان در فاصله ۴۰ کیلومتری از مرکز شهرستان یعنی شهر رودان و ۱۱۲ کیلومتری بندرعباس (مرکز استان) قرار دارد. به لحاظ موقعیت طبیعی جغین، در پهنه جلگه‌ای قرار داد. اطلاعات مستخرج از نقشه‌ها و محاسبات نرم‌افزار GIS نشان می‌دهد که این بخش در اراضی مسطح و با شیب ۰/۵ درجه و در جهت غربی استقرار یافته است و میزان خطر زلزله در آن متوسط ارزیابی مطابق شکل ۲ شده و جدول ۱ است.



شکل ۲: جایگاه حوزه بخشی همگن کناری در رودان

جدول ۱: ویژگی‌های محیطی بخش جغین (مأخذ: مطالعات مشاور)

شیب (درجه)	جهت شیب	ارتفاع از سطح دریا (متر)	میزان خطر زلزله
۰/۵	۲۵۸/۷۵ (غربی)	۱۴/۹۶	متوسط

نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که جمعیت بخش جغین از ۱۳۷۸۹ نفر در سال ۱۳۹۰ به ۱۴۹۶۵ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته‌است. با توجه به نرخ رشد جمعیت پنج ساله (معادل ۲/۶۶ درصد) طی سالهای اخیر افزایش جمعیت در این بخش رخ داده است. بررسی نسبت جنسی در بخش جغین براساس اطلاعات مستخرج از فرهنگ آبادی‌ها طی سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ حاکی از نابرابری ساختار جنسی بخش و عدم تعادل آن به نفع زنان بوده است. به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۰ تعداد ۶۲۸۹ نفر مرد و ۷۴۹۵ نفر زن (نسبت جنسی حدود ۹۰) در بخش ساکن بودند. وضعیت فوق در سال ۱۳۹۵ شرایط بهتری نسبت به ۵ سال گذشته کسب نموده و جمعیت زنان ساکن در بخش به ۷۸۷۶۰ و مردان به ۷۲۴۵۴ نفر و نسبت جنسی به عدد تقریبی ۹۴ رسیده که در جدول ۲ مشخص است. با این حال هنوز با شرایط ایده‌آل فاصله دارد.

جدول ۲: تحولات جمعیتی بخش جغین طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۵ (مأخذ: مطالعات مشاور: فرهنگ آبادی‌های استان هرمزگان (۱۳۹۰ و ۱۳۹۵))

سال	جمعیت	خانوار	بعد خانوار (جمعیت/خانوار)	نرخ رشد جمعیت $r = \left( \sqrt[n]{\frac{P_n}{P_0}} - 1 \right) \times 100$	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی (مردان/زنان) $100 \times$
۱۳۹۰	۱۳۷۸۹	۳۹۰۰	۵,۳۳	۲,۶۶	۶۲۸۹	۷۴۹۵	۸۹,۸۹
۱۳۹۵	۱۴۹۶۵	۴۳۰۰	۴,۴۲		۷۸۷۶۰	۷۲۴۵۴	۹۳,۸۱

شاخص لحاظ شده در بررسی وضعیت فرهنگی بخش، نرخ باسوادی است، که یافته‌ها حاکی از افزایش آن طی سال‌های سرشماری ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ است. براساس آمار و اطلاعات مستخرج از فرهنگ آبادی‌ها، نرخ باسوادی کل در بخشی مورد مطالعه از ۷۳/۷۹ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۷۸/۳۰ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است که در جدول ۳ مشخص است.

جدول ۳: وضعیت سواد بخش جغین طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ (مأخذ: مطالعات مشاور: فرهنگ آبادی‌های استان هرمزگان (۱۳۹۰ و ۱۳۹۵))

سال	نرخ باسوادی (درصد)		
	کل	مرد	زن
۱۳۹۰	۷۳,۷۹	۸۳,۶۹	۶۴,۴۳
۱۳۹۵	۷۸,۳۰	۸۶,۶۷	۷۰,۴۵

در بخش اقتصادی، شاخص‌های اقتصادی ارائه شده در فرهنگ آبادی‌های استان هرمزگان نشان می‌دهد، نرخ مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی بخش جغین، در دو دوره سرشماری اخیر همواره رو به کاهش بوده و از رقم ۲۷/۱۷ درصد در سال ۱۳۹۰ به

۲۵/۰۸ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. همچنین با توجه به آمار موجود، نرخ اشتغال بخش در سال ۱۳۹۰، برابر با ۹۷/۲۲ درصد برآورد شده است و در سال ۱۳۹۵ این مقدار به ۸۶/۴۹ رسیده که در جدول ۴ مشخص است.

جدول ۴: شاخص های اقتصادی بخش جغین طی سال های ۱۳۹۰-۱۳۹۵ (مأخذ: مطالعات مشاور: فرهنگ آبادی های استان هرمزگان (۱۳۹۰ و ۱۳۹۵))

سال	نرخ مشارکت (جمعیت فعال / جمعیت ده ساله و بیشتر) $100 \times$	نرخ اشتغال (جمعیت شاغال/جمعیت فعال) $100 \times$	نرخ بیکار (جمعیت بیکار/جمعیت فعال) $100 \times$	بار تکفل واقعی (کل جمعیت - جمعیت شاغال) / جمعیت شاغال
۱۳۹۰	۲۷/۱۷	۹۷/۲۲	۲/۷۸	۴/۱۰
۱۳۹۵	۲۵/۰۸	۸۶/۴۹	۱۳/۵۱	۵/۳۶

از منظر اقتصادی، فعالیتهای بخشیی در دو بخش کشاورزی و خدمات قابل بررسی است. با توجه به مطالعات میدانی و اطلاعات اسنادی، به طور کلی اقتصاد بخش جغین وابسته به کشاورزی با محوریت تولید صیفی جات و مرکبات و خدمات با محوریت کارگری است. در بخشی فوق تولیدات صنایع دستی و باغات نخل خرما صرفاً جهت مصرف شخصی وجود دارد. علاوه بر آن اهالی بخش جغین جهت تأمین معاش ۸۰۰۰ رأس دام سبک و ۴۰۰ رأس دام سنگین پرورش می دهند. اهالی بخش جغین از کمبود آب آشامیدنی رنج می برند و درگیر مشکلات کمبود آب و خشکسالی هستند.

امکانسنجی ایجاد زنجیره های ارزش و تولید

در این بند با توجه به تأکید شرح خدمات در خصوص بررسی دقیق زنجیره های ارزش، تولید و خوشه های کسب و کار در هر بخش، تلاش شد تا این بررسی ها در دو بخش زنجیره های وضع موجود و همچنین امکان سنجی ایجاد زنجیره های ارزش در بخش صورت گیرد. بررسی زنجیره های ارزش و تولید وضع موجود بخش جغین نشان می دهد که در بخش تولیدات دامی، صنایع دستی وجود دارد ولی سطح تولیدات فراتر از مصارف شخصی و خانوارهای ساکن در بخش نیست و فعالیتهای حاصله درآمدزایی برای اهالی ندارد.

## ۲- طرح مسأله

یکی از مهم ترین ابعاد زندگی، فعالیتهای اقتصادی است که انسان به کمک آن اساسی ترین نیازهای خود از قبیل مواد غذایی، پوشاک، مسکن، آموزش، بهداشت، نیازهای فراغتی را برآورده می سازد. روستا و اقتصاد روستایی با کشاورزی ارتباط زیادی دارد تا آنجا که این نزدیکی را در تعاریف ارائه شده از روستا نیز می توان شاهد بود (محمدی یگانه و ولاتی، ۱۳۹۳، ص. ۵۵). کشاورزی از قدیمی ترین شکل فعالیت اقتصادی و تولیدی جامعه است (طالب، ۱۳۸۲، ص. ۱۸) و نقش آن در توسعه و ثبات اقتصادی سیاسی و بین المللی کشورها انکارناپذیر است (اوفارل، ۲۰۰۱، ص. ۲۲)؛ به طوری که «با زیربخش های خود می تواند از طریق تأمین سرمایه برای سایر بخش های اقتصادی، فروش محصولات آن به بازارهای خارجی و افزایش درآمدهای ارزی و کمک به کاهش واردات مواد خام نیاز بخش صنعت، جریان رشد و توسعه اقتصادی را تسهیل کند (شکوری، ۱۳۸۴، ص. ۲). اغلب روستاها از دیرباز محل تولید محصولات کشاورزی بوده اند، بنابراین، درصد بالایی از معیشت روستاییان در رابطه با استفاده از زمین قرار دارد (مهدوی و شمس الدینی، ۱۳۹۲، صص. ۲۱). کشاورزی مهم ترین فعالیت در نواحی روستایی است که به صورت سنتی و معیشتی در سکونت گاه های روستایی ایران صورت می گیرد. چنین ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی مسائلی خاصی را به دنبال داشته است. مشکلات موجود در مناطق شهری را تنها می توان با ایجاد فرصت های شغلی در مناطق روستایی حل کرد. پس، تنها توسل به فعالیتهای کشاورزی در روستاها چاره ساز نبوده، ایجاد مشاغل متنوع یا تنوع بخشی به فعالیت ها به عنوان یک هنجار شناخته می شود (ایزدی، بدری و نامدار، ۱۳۹۱، صص. ۱۸۱۷). اغلب نظریه پردازان توسعه در راستای کاهش اثرات منفی ساختاری و در چهارچوب الگوی توسعه پایدار رویکرد متنوع سازی فعالیتهای اقتصادی را پیشنهاد کرده اند (جوان، شایان، نوغانی و قاسمی، ۱۳۹۰، ص. ۱). بنابراین، اقتصاد روستایی نیازمند متنوع سازی است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۶، ۱۶۵). رویکرد متنوع سازی فعالیتهای اقتصادی، یکی از رویکردهای مورد توجه در توسعه همه جانبه اجتماعات روستایی است؛ به گونه ای که وجود تنوع در اقتصاد روستا، لازمه دستیابی به توسعه پایدار روستایی بیان شده است (جوان و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۱). نقش و جایگاه روستاها در فرآیند توسعه اقتصادی - اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه ای، ملی و بین المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت و غیره موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری گردیده است. برنامه های توسعه روستایی، جزئی از برنامه های توسعه هر کشور محسوب می شوند که برای دگرگون سازی ساخت اجتماعی - اقتصادی جامعه روستایی به کار می روند. این گونه برنامه ها را که دولت ها و یا عاملان آنان در مناطق روستایی پیاده می کنند، دگرگونی اجتماعی براساس طرح و نقشه نیز می گویند. این امر در میان کشورهای جهان سوم که

دولت‌ها نقش اساسی در تجدید ساختار جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی خاصی به عهده دارند، مورد پیدا می‌کند. از سوی دیگر توسعه روستایی را می‌توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم‌درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه کلان کشور دانست. توسعه روستایی به نوین سازی جامعه روستایی می‌پردازد و آن را از یک انزوای سنتی به جامعه ای مدرن تغییر خواهد داد که با اقتصاد ملی عجین شده است بنابراین هدفهای توسعه روستایی در محدوده یک بخش خلاصه نمی‌شود، بلکه مواردی چون بهبود و بهره‌وری، افزایش اشتغال، تامین حداقل غذا، مسکن و آموزش و بهداشت را در بر می‌گیرد. اهداف توسعه روستایی را می‌توان به چهار دسته کلی تقسیم کرد: اهداف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و طبیعی. به طور کلی توسعه روستایی، فرآیند توسعه دادن و مورد استفاده قرار دادن منابع طبیعی و انسانی، تکنولوژی، تسهیلات زیربنایی، نهادها و سازمانها، سیاستهای دولت و برنامه‌ها به منظور تشویق و تسریع رشد اقتصادی در مناطق روستایی جهت ایجاد اشتغال و بهبود کیفیت زندگی روستایی برای ادامه زندگی و پایداری حیات است.

از چند سده اخیر و با رشد پرشتاب صنعت و فناوری در جهان، عقب‌ماندگی مناطق روستایی بیشتر عیان گردیده است. از آن جایی که عموماً روستاییان نسبت به شهرنشینان دارای درآمد کمتری هستند و از خدمات اجتماعی ناچیزی برخوردار هستند، اقشار روستایی فقیرتر و آسیب‌پذیرتر محسوب می‌شوند که بعضاً منجر به مهاجرت آنان به سمت شهرها نیز می‌شود. علت این امر نیز پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارایه خدمات اجتماعی، حرفه‌ای و تخصصی نبودن کار کشاورزی (کم‌بودن بهره‌وری)، محدودیت منابع ارضی (در مقابل رشد جمعیت) و عدم مدیریت صحیح مسؤولان بوده است. به همین جهت، برای رفع فقر شدید مناطق روستایی، ارتقای سطح و کیفیت زندگی روستاییان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری آنان، تمهید "توسعه روستایی" متولد گردید. بنا بر تعریف، برنامه‌های توسعه روستایی، جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور محسوب می‌شوند که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی-اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌روند. این گونه برنامه‌ها را که دولت‌ها و یا عاملان آنان در مناطق روستایی پیاده می‌کنند، دگرگونی اجتماعی براساس طرح و نقشه نیز می‌گویند. این امر در میان کشورهای جهان سوم که دولت‌ها نقش اساسی در تجدید ساختار جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی خاصی به عهده دارند، مورد پیدا می‌کند. از سوی دیگر توسعه روستایی را می‌توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم‌درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه کلان کشور دانست.

از آن جایی که اقتصاد سکونت‌گاه‌های روستایی شهرستان بر کشاورزی و دام‌داری استوار است و چنین ساختار اقتصادی نیز در برابر عوامل مختلف آسیب‌پذیر است بنابراین، اقتصاد کنونی روستاهای این شهرستان باید متحول شود. به این منظور، راهبرد تنوع‌سازی معیشت راهکار مناسبی برای این نواحی است. بر این اساس و با توجه به مسأله مورد نظر، تحقیق حاضر با هدف شناخت موانع و قابلیت‌های تنوع‌سازی معیشت در روستاهای بخش جغین پرداخته شده است. از این رو، به دنبال پاسخ‌گویی به سؤال اصلی زیر است.

بخش جغین در راستای تنوع‌سازی معیشت با چه توان‌ها و محدودیت‌هایی روبه‌رو است؟

### ۳- پیشینه تحقیق

تحقیقات و منابعی که به لحاظ موضوعی می‌توانند به عنوان پیشینه این تحقیق محسوب شده و در به‌انجام‌رسیدن آن مفید واقع شود، عبارتاند از:

عناستانی، طیب‌نیا و رضوانی (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان تحلیل موانع تنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای مرزی شهرستان مریوان انجام دادند که یافته‌ها نشان داد که موانع نهادی مدیریتی به عنوان عمده‌ترین مانع فراروی تنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی روستاها بوده است. ریاحی و نوری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی و پایداری روستاها، مورد: شهرستان خرمدره» نشان دادند که میان تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی و پایداری اقتصاد ارتباط معناداری وجود دارد؛ به نحوی در روستاهایی که تنوع فعالیت‌های اقتصادی بیشتر بوده است، سطح پایداری اقتصادی نیز بالاتر است. قاسمی و جوان (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین رابطه تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی و توسعه پایدار روستایی، مطالعه موردی: شهرستان مشهد» نشان دادند که رابطه بین پایداری و تنوع مستقیم و به میزان ۷۷،۰ بود که از نظر شدت قوی است. براساس مطالعه صورت‌گرفته، تنوع‌بخشی می‌تواند پایداری سکونت‌گاه‌های روستایی را تقویت کند. مفهوم پایداری برای اولین بار در سال ۱۹۷۲ در پاسخ به تخریب محیط توسط انسان مورد استفاده قرار گرفته و عمومیت یافت (Sumner, 2005). واژه «پایداری» امروزه به طور گسترده‌ای به منظور توصیف جهانی که در آن نظام‌های طبیعی و انسانی تماماً بتوانند تا آینده‌ای دور ادامه حیات دهند، به کار گرفته می‌شود (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۸۹). توجه به تأثیر پایداری در توسعه چه در سیاست‌های ملی و چه در سیاست‌های بین‌المللی در دهه گذشته مدام در حال افزایش بوده است. به طوری که امروزه پایداری، هسته اصلی سیاست‌های دولت‌ها از پروژه‌های تحقیقاتی دانشگاهی گرفته تا استراتژی‌های سازمانی می‌باشد (Cornelissen, 2007: 173). در واقع انگاره توسعه پایدار<sup>۱</sup> در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی در پاسخ به رشد چشمگیر بحران‌های اجتماعی و زیست‌محیطی ناشی از توسعه

افسارگسیخته به وجود آمد. این ایده در واقع یک تغییر رویکرد از اندیشه‌های روشنفکری و یک پاسخ عملی به مشکلات زمانه بود (Sneddon, 2005: 2). امروزه توسعه پایدار برقراری تعادل بین ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی است اما پایداری اجتماعی، بین ابعاد مختلف توسعه پایدار (Colantonio, 2009:4) و پایان توسعه پیوند برقرار می‌کند (Assefa, Frostell, 2007). باتوجه به تعاریف و مضامین توسعه پایدار، اجزای اساسی این توسعه همانا پیشرفت اقتصادی، رفاه اجتماعی، کیفیت محیطی و حکمروایی خوب محسوب می‌شوند (Gulland and Akcakaya, 2001). در فرایند توسعه پایدار نقش پایداری اجتماعی در تحقق اهداف توسعه روستایی بسیار پر اهمیت است. در واقع پایداری نظام اجتماعی به معنای ارتقاء کیفیت زندگی و توسعه منابع انسانی و در نهایت خود توانی نظام اجتماعات محلی برای غلبه بر چالش‌ها و مسائل درونی و واکنش در برابر تغییرات بیرونی و مدیریت حفظ ارزش‌هاست. در این معنا اهداف اجتماعی توسعه پایدار در مضامینی چون فرصت‌های برابر (درون و بین نسلی)، توانمندسازی، ارتقای کیفیت زندگی، کرامت و حقوق انسانی، فقرزدایی، تنوع‌فرهنگی، همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، ظرفیت‌سازی نهادی، امنیت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، رفاه اجتماعی و تعلق خاطر مکانی به شکلی گسترده مورد تأکید قرار گرفته است (پور طاهری و همکاران، ۱۳۸۹). مورفی در تعریف پایداری اجتماعی به چهار رکن اصلی اشاره می‌کند که عبارتند از: عدالت، مشارکت، آگاهی برای پایداری و همبستگی اجتماعی (Murphy, 2012). علاوه بر این پایداری اجتماعی به کیفیت جوامع اشاره دارد و نشان‌دهنده ماهیت روابط اجتماعی و یا روابط درونی جامعه است (Littig, Griesler, 2005). پایداری اجتماعی در بعد دیگر شامل عدالت اجتماعی که اشاره به توزیع عادلانه منابع و اجتناب از تکنیک‌های انحصاری داشته و اجازه می‌دهد افراد یک جامعه به طور کامل در مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشارکت داشته باشند که این امر ارتباط نزدیکی با عدالت محیطی می‌شود (Dempsey et al, 2012, 94).

به جرأت می‌توان گفت شکاف‌ها و فواصل درون نسلی از یک سو و نابرابری‌های ناحیه‌ای و سکونتگاهی از سوی دیگر بیش از پیش نواحی روستایی کشور و فرایند توسعه پایدار روستایی در آنها را متأثر ساخته و از این رهگذر ضرورت و اولویت توجه به پایداری اجتماعی را در برنامه‌ریزی توسعه پایدار روستایی گوشزد می‌نماید. نبود پایداری اجتماعی و عدم گسترش کمی و کیفی تأمین اجتماعی می‌تواند چالشگاه توسعه پایدار، ثبات سیاسی، توسعه اقتصادی، همبستگی اجتماعی و سلامت زیست محیطی به شمار آید. در این سال‌ها کوشش شده است تا شاخصی چند گانه از توسعه پایدار ارائه شود. اگر چه در سال‌های اخیر توجه به توسعه پایدار روستایی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است، اما هنوز چارچوب مشخص و تعریف شده‌ای در خصوص روش‌ها و مدل‌های سنجش و رتبه‌بندی مراکز روستایی و به ویژه رتبه‌بندی نظام‌مند از شاخص‌های آن در سطح کشور صورت نگرفته است. مقاله حاضر سعی دارد تا با نگرشی نو به مفهوم توسعه پایدار روستایی، به تبیین و ارزش‌گذاری شاخص‌های آن در حیطه اجتماعی از بعد کیفی و ذهنی بپردازد. در این باره سعی خواهد شد ضمن سنجش سطح پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی دهستان پایین‌ولایت شهرستان کاشمر، روشی مناسب جهت رتبه‌بندی مراکز روستایی با استفاده از ترکیب تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی دلفی فازی و شباهت به گزینه ایده‌آل فازی ارائه شود. برای پژوهش گردآمده می‌توان دو هدف اساسی را به شرح زیر عنوان کرد: سنجش سطح پایداری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی دهستان پایین‌ولایت. ارائه روشی مناسب جهت رتبه‌بندی مراکز روستایی با استفاده از ترکیب تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی دلفی فازی و شباهت به گزینه ایده‌آل فازی در شرایط غیرمطمئن. از مطالعات خارجی که مورد توجه این تحقیق بوده کاری است که کامرون و همکاران (۲۰۰۷)، با عنوان تغییرات کشاورزی و پایداری اجتماعی در نواحی روستایی نیوزیلند نشان داد که تغییرات کشاورزی در چند دهه گذشته، بیش‌ترین تأثیر را بر پویایی اجتماعی و در نتیجه مفاهیم پایداری اجتماعی نواحی روستایی داشته است. لو و همکاران (۲۰۱۱)، در پژوهشی با عنوان «عوامل تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی در مناطق روستایی بخش گنزی در چین» به این نتیجه رسیدند که به طور کلی منطقه بررسی شده در وضعیت مساعدی به لحاظ پایداری اجتماعی قرار دارد. همچنین مطالعه‌ی نایت (۲۰۱۴) در کشور چین نشان داده است که افزایش نیافتن درآمد، نابرابری اقتصادی، فقدان امنیت اقتصادی و سوء مدیریت از تهدیدات مهم پایداری اجتماعی در بین مردم چین است. در ایران نیز مطالعات متعددی در این زمینه صورت گرفته است، کاری که فتاحی و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی، پایداری اجتماعی را در روستاهای دهستان خاوه شمالی واقع در شهرستان دلفان بررسی کرده‌اند، نتایج پژوهش نشان داده است که پایداری اجتماعی در روستاهای دهستان خاوه شمالی پایین‌تر از حد متوسط است. مطالعه‌ی دیگر از پورطاهری و همکاران (۱۳۹۰)، با عنوان ارزیابی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان خرم‌بید استان فارس به این نتیجه رسیدند که مدل انتخاب شده مبین تطبیق کامل با مشاهدات تجربی است. کاری دیگر از تیموری و همکاران (۱۳۹۱)، با عنوان ارزیابی پایداری اجتماعی با استفاده از منطق فازی در تهران به این نتیجه رسیدند که نابرابری در پایداری اجتماعی در بین مناطق شهر تهران است و همچنین مطالعه‌ی دیگر از توکلی (۱۳۹۳)، با عنوان سنجش پایداری اجتماعی - اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی دهستان‌های خاوه شمالی و جنوبی استان لرستان به این نتیجه رسیده است که روش‌های استفاده شده در این تحقیق مبین این واقعیت است که روستاهای مورد مطالعه در شرایط نیمه پایدار قرار دارند.

## ۴- مبانی نظری تحقیق

واژه «پایداری» امروزه به طور گسترده ای به منظور توصیف جهانی که در آن نظام های طبیعی و انسانی توأمأ بتوانند تا آینده ای دور ادامه حیات دهند، به کار گرفته می شود (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۷). در واقع توسعه پایدار به معنای توسعه همه جانبه اقتصادی، اجتماعی و محیطی است که در آن هدف یافتن راه هایی است که انسان بدون تخریب ظرفیت های زیستی خود در همه ابعاد، نیازهای فعلی اش را با نگاهی به نسل های آینده برآورده سازد (بدری و افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۱). امروزه توسعه پایدار برقراری تعادل بین ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی است اما پایداری اجتماعی، بین ابعاد مختلف توسعه پایدار (Colantonio, 2009:4) و پایان توسعه پیوند برقرار می کند (Assefa, Frostell, 2007:66). یکی از مهمترین محورهای توسعه پایدار، توسعه پایدار روستایی است. برای بررسی توسعه پایدار روستایی اساسی ترین معیار اندازه گیری شاخص های موجود در این زمینه است که به طور کلی وضعیت جامعه را نشان می دهند. در حقیقت شاخص های روستایی اطلاعات مفیدی هستند که نمایانگر وضعیت پایدار و یا ناپایدار نظام سکونتگاه های روستایی اند و پایداری نواحی روستایی را در جهت آینده نگری کامل بیان می دارند (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۷). مورفی در تعریف پایداری اجتماعی به چهار رکن اصلی اشاره می کند که عبارتند از: عدالت، مشارکت، آگاهی برای پایداری وهمستگی اجتماعی (Murphy, 2012). علاوه بر این پایداری اجتماعی به کیفیت جوامع اشاره دارد و نشان دهنده ماهیت روابط اجتماعی و یا روابط درونی جامعه است (Littig, Griesler, 2005). یکی از ابعاد توسعه پایدار، پایداری اجتماعی می باشد (Gulland and Akcakaya, 2001: 56) که برآیند شاخص های موجود در این باره حکایت از توسعه و رفاه اجتماعی دارند و در درون جامعه منجر به رشد و شکوفایی افراد و همچنین بالندگی نهادهای کوچک و بزرگ می شوند و به عبارتی بیانگر چگونگی و میزان رفاه، تکامل و تعالی اجتماعی هستند (کوشیار، ۱۳۸۲: ۳۳). در واقع یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار همانا پایداری اجتماعی است که به دلیل ماهیت خود کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است. تاکنون دامنه گسترده ای از مفاهیم در خصوص پایداری اجتماعی همچون سرمایه اجتماعی، اجتماعات پایدار، تاب آوری اجتماعی، توسعه اجتماعی، ظرفیت اجتماعی، رفاه و محرومیت اجتماعی صورت گرفته، که حاصل تغییر نگرش به مفهوم توسعه به معنای عام و توسعه روستایی به معنای خاص آن بوده است (Barron and Gauntlett, 2002, 4-5). در ارتباط با بررسی این وضعیت، در پژوهش حاضر سعی شده است که با گردآوری داده های ذهنی در ارتباط با شاخص های یاد شده، پایداری اجتماعی جوامع روستایی سنجیده شود. تک افراد جامعه، سرمایه های اجتماعی را می سازند و ذخیره هایی از منابع اجتماعی و انسانی هستند. پایداری اجتماعی در بعد دیگر شامل عدالت اجتماعی که اشاره به توزیع عادلانه منابع و اجتناب از تکنیک های انحصاری داشته و اجازه می دهد افراد یک جامعه به طور کامل در مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشارکت داشته باشند که این امر ارتباط نزدیکی با عدالت محیطی می شود (Dempsey et al, 2012, 94).

بنابراین مفهوم توسعه پایدار اجتماعی ارزشی کمتر از توسعه پایدار زیست محیطی را ندارد، لذا باید مفهوم پایداری اجتماعی را ترویج داده و مورد توجه قرار دهیم. در واقع در ارتباط با تلاش در زمینه شکل گیری توسعه پایدار اجتماعی باید به مواردی توجه داشت که عدم توجه به آن خود موجب بروز مشکلاتی در زمینه های دیگر خواهد شد. این موارد شامل برطرف نمودن نیازهای اساسی (غذا، سرپناه و مواردی از این دست)، پاسخگویی به حس عدالتخواهی (اصل توزیع عادلانه)، رفاه (فیزیکی، ذهنی و اجتماعی)، آموزش، امور فرهنگی و بسیاری دیگر از این موارد می باشد (Hancock, 2010). فرایندهایی که برای رسیدن به این اهداف ابداع می شوند، زیرساخت های نرم جامعه نامیده می شوند. این اصطلاح توسط لن دال استاد دانشگاه برکلی کالفرنیا به کار گرفته شد تا عناصری از جامعه را توصیف نماید که در رفاه اجتماعی از اهمیت برخوردار هستند. این زیرساخت های نرم شامل خدمات معمولی انسانی (بهداشت، آموزش، خدمات اجتماعی، اوقات فراغت، امور فرهنگی و غیره) و نیز زیرساخت های عبررسمی جامعه، شبکه سازمان های داوطلب و روابط اجتماعی هستند که جامعه را شکل می دهند (کاظمی محمدی و شکویی، ۱۳۸۱: ۳۲). برنامه ریزی روستایی اگر بخواهد جوامعی فعال ایجاد نماید باید در همه امور یکپارچگی بین این عناصر ایجاد نماید و به همان اندازه که به زیرساخت های سخت بهاء می دهد به زیرساخت های نرم نیز توجه کند.

## ۵- روش شناسی تحقیق

### ۵-۱- قلمرو جغرافیایی تحقیق

جغین در ۴۰ کیلومتری شهرستان رودان قرار دارد که از شمال شرق و شرق با روستای تجدانو (استان کرمان) - از غرب با روستای برنطین - و از جنوب با هشتبندی هم مرز است. دشت جغین پوشیده از باغ مرکبات نظیر لیمو ترش - پرتقال - لیموشیرین - نارنگی - و انبوهی از درختان خرما است. رود خشکی که از وسط جغین می گذرد و از شرق به غرب امتداد دارد جغین را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می کند. در فصل بهار با آغاز شکوفه زدن درختان لیمو شیرین و پرتقال و نارنج و پخش شدت عطر این گلها در فضای روستا آن را به بهشتی بی نظیر تبدیل می کند. شغل بیشتر مردم جغین کشاورزی است. زمین های مستعد و منابع آبی زیر زمینی فراوان جغین را به قطب کشاورزی و باغ داری هرمزگان تبدیل کرده است. لیمو ترش جغین شهرتی جهانی دارد و در کشور مشتریان خاص خود را دارا می باشد. ارتفاعات شمالی جغین زیستگاه خرس سیاه آسیایی است که یکی از گونه

های کمیاب و در حال انقراض جانوری می باشد. در جغین مردم به دو لهجه ی محلی تکلم می کنند، اگر جغین را به دو قسمت شرق و غرب تقسیم کنیم سمت غرب به لهجه محلی هرمزگانی و افرادی که سمت شرق جغین سکونت دارند به لهجه ی محلی جنوب کرمان (گویش رودباری) صحبت می کنند. سوغات جغین عمدتاً لیمو ترش و خرما می باشد. صنایع دستی همچون گلابتون دوزی، خوس بافی، شک دوزی، در بین بانوان و چیلک ریسی، سید بافی، و پری دوزی در بین آقایان رواج دارد.

## ۵-۲- روش تحقیق

مطالعه حاضر بر اساس هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. به منظور انجام این تحقیق، از روشهای اسنادی کتابخانه ای و مطالعات میدانی استفاده شده است. در روش کتابخانه ای - اسنادی، از کتاب ها، مقالات، رساله ها، رساله ها استفاده شده است. با استفاده از این ابزار، زمینه و تئوری مطالعه و پیشینه تحقیق مورد بررسی قرار گرفت و با بررسی داده های موجود در مورد منطقه مورد مطالعه و تبدیل این داده ها به اطلاعات، بخشی از موانع طبیعی و انسانی روستاهای بخش جغین در رابطه با توسعه اقتصادی با استفاده از این روش شناسایی و معرفی شد. برای جمع آوری داده های اولیه از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهدات استفاده شد. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق کلیه سکونتگاههای واقع در بخش جغین است که این روستاها به طور جداگانه تقسیم شده و سپس با توجه به تعداد روستاهای واقع در هر یک از چهار فرم، تعداد معینی از روستاها به عنوان نمونه انتخاب شده است. بنابراین، جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق، ۱۴ نقطه روستایی بخش جغین با ۴۳۰۰ خانوار (۱۴۹۶۵ نفر) است. تعداد اعضای نمونه نیز ۳۷۴ خانوار است که از طریق فرمول کوکران به دست آمد. از این رو، این تعداد پرسشنامه در میان خانوارهای روستاهای نمونه توزیع شد. برای سنجش پایایی پرسشنامه، ابتدا ۵۰ عدد از پرسشنامه به صورت پیش‌آزمون، در روستاهای مورد مطالعه تکمیل شد که میزان پایایی پرسشنامه از طریق آزمون آلفای کرونباخ ۰،۸۷۶ به دست آمد. جهت بررسی سهم عوامل و شاخص‌های مختلف در عدم تنوع بخشی معیشت روستایی (موانع تنوع‌سازی معیشت) بخش جغین از رگرسون چندمتغیره با روش گام‌به‌گام در نرم افزار SPSS استفاده شده است؛ علاوه بر این، مقاله حاضر پتانسیل‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی روستاهای بخش را نیز مورد ارزیابی قرار داده است، برای این کار ابتدا شاخص و متغیرهای مورد بررسی طبقه‌بندی شده و با بهره‌گیری از رگرسون چندمتغیره با روش گام‌به‌گام سهم هر یک از شاخص‌ها و عوامل مختلف در متنوع‌سازی معیشت روستاهای شهرستان مورد بررسی قرار گرفت.

## ۶- یافته‌های تحقیق

مشاهدات میدانی از امکانسنجی ایجاد زنجیره‌های ارزش و تولید جدید در بخش جغین نشان می‌دهد جهت ایجاد زنجیره‌های ارزش در بخش می‌توان روی زنجیره پرورش دام سنگین و فرآورده‌های دامی به خصوص فرآورده های لبنی (دام‌های پرورش داده شده) تمرکز کرد. با توجه به ظرفیت موجود بخش، با توسعه این زنجیره‌ها و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین تولید و بازاریابی، اقتصاد بخش متحول شده و پویایی اقتصادی بر روابط اقتصادی بخش و محیط پیرامون حاکم خواهد شد. در زنجیره‌های ارزش و تولید پیشنهاد شده، یکی از اهداف اصلی استفاده از ظرفیت بخش در تولید و همچنین آموزش بخشیان برای حذف واسطه و در نتیجه کسب سود بیشتر برای بخشیان از تولید است. بنابراین بازاریابی و عرضه مستقیم محصولات با حذف واسطه، توسط اهالی بخش و به مدد فناوری‌های نو همانند شبکه‌های اجتماعی و اپلیکیشن‌های متعدد انجام می‌شود که علاوه بر ایجاد درآمد بیشتر برای تولیدکنندگان موجب ایجاد اشتغال پایدار نیز می‌شود. که میتوان در جدول ۵ و شکل ۳ و ۲ نشان داد.

جدول ۵: امکانسنجی ایجاد زنجیره های ارزش و تولید بخش جغین (مأخذ: مطالعات مشاور)

محصول	تأمین منابع		تولید			توزیع	
	منابع مورد نیاز	محل تأمین	آموزش و فناوری	تولید	محل ذخیره سازی	محل فرآوری	نحوه بازاریابی
فرآورده‌های لبنی	سرمایه	خارج بخش	دارد	سستی / نوین (صنعتی)	سردخانه	فرآوری داخل بخش	توسط جغین
	نیروی انسانی	محل بخش					میناب شخصی
پرورش دام سنگین	آب	محل بخش	دارد	نوین (پرورشی)	-	خام فروشی	توسط جغین
	سرمایه	خارج بخش					جغین شخصی



زنجیره ارزش	تأمین	تولید	توزیع
حلقه‌های زنجیره ارزش	آب، خاک، سرمایه، نیروی انسانی	آموزش و فناوری، تولید، دخیره سازی، محل فراوری	بازاریابی، فروش، ارسال به بازار
نقش روستا در حلقه های زنجیره ارزش	● ● ● ●	● ● ● ●	● ● ● ●
امکان ایجاد اشتغال حلقه	۲۲ - -	۹ - ۱۳	۲ ۰ ۲

شکل ۳: دیاگرام زنجیره ارزش امکان تولید فرآورده‌های لبنی در بخش جغین

زنجیره ارزش	تأمین	تولید	توزیع
حلقه‌های زنجیره ارزش	آب، خاک، سرمایه، نیروی انسانی	آموزش و فناوری، تولید، دخیره سازی، محل فراوری	بازاریابی، فروش، ارسال به بازار
نقش روستا در حلقه های زنجیره ارزش	● ● ● ●	● ● ● ●	● ● ● ●
امکان ایجاد اشتغال حلقه	۹ - -	- - ۹	۲ ۰ ۲

شکل ۴: دیاگرام زنجیره ارزش امکان پرورش دام سنگین در بخش جغین

ظرفیت‌شناسی نیروی انسانی از طریق شناسایی جوانان و سرپرستان خانوار جویای کار؛

یکی از منابع اصلی توسعه اقتصادی و اشتغالزایی بخشها، کیفیت منابع و سرمایه انسانی، نیروهای جوان و خلاق در هر بخش است. در واقع موتور محرکه توسعه و اقتصاد به مهارت‌ها، دانش و توانمندی نیروی انسانی همان جامعه متکی است. ارائه آموزش‌ها به جوانان در زمینه‌هایی همانند کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و تبدیلی، بهداشت، تغذیه و ... (چه به صورت رسمی و چه به صورت غیررسمی) اثر بسیار مهمی در نیل به اهداف توسعه اقتصادی بخش‌ها خواهد داشت. از این رو یکی از گام‌های اصلی در فرایند برنامه توسعه اقتصادی و اشتغالزایی بخش‌ها استان هرمزگان، ظرفیت‌شناسی نیروی انسانی در بخش‌های هدف مورد مطالعه طرح است.

ظرفیت‌شناسی نیروی انسانی و کیفیت آن در محیط بخش بر اساس مؤلفه‌هایی نظیر تعداد افراد باسواد، تعداد جمعیت فعال، تعداد افراد شاغل در بخش، تعداد جوانان و سرپرستان خانوار جویای کار صورت گرفته است. برخی اطلاعات آماری از طریق مطالعات میدانی و اظهارات شورای بخش و دهیار بدست آمده و برخی دیگر مستند به فرهنگ آبادی و گزارش‌های آماری است. آمارهای رسمی نشان می‌دهد بخش جغین با ۱۴۹۶۵ نفر جمعیت جمعیت شاغل دارای نرخ اشتغال ۸۶/۴۹ درصد می‌باشد. پیمایش میدانی نشان می‌دهد در این بخش، تمامی نیروهای فعال بخش به دلیل نداشتن شغل و درآمد مشخص و مکفی جویای کار هستند. نرخ اشتغال ۸۶/۴۹ درصد در جغین، به ظاهر نشان از مناسب بودن وضعیت اشتغال بخش‌ها دارد، اما واقعیت این است که جوانان و سرپرستان خانوار جویای کار در سطح بخش دارای اشتغال موقتی بوده و به دلیل خشکسالی به کارگری و کشاورزی روی آورده‌اند و از این حیث نیز فاقد درآمد مکفی می‌باشند. که در جدول ۶ مشخص است.

جدول ۶: ظرفیت‌شناسی نیروی انسانی بخش جغین (مأخذ: مطالعات مشاور: فرهنگ آبادی‌های استان هرمزگان (۱۳۹۵))

بخش	وضعیت بخش در آمارنامه رسمی		گزارش محلی	
	جمعیت	نرخ اشتغال	جوانان جویای کار	سرپرستان خانوار جویای کار
جغین	۱۴۹۶۵	۸۶/۴۹	۷۴	۵۰

موانع تنوع‌سازی معیشت در روستاهای بخش جغین با استفاده از مشاهدات محقق و شناخت قبلی و با کمک برخی از استادان دانشگاه، کارشناسان محلی شاغل در ادارات ستادی و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط (اداره جهاد کشاورزی، اداره منابع طبیعی، اداره شیلات و غیره) تعیین شد. این موانع براساس شاخص‌های تحقیق و سؤال از پاسخ‌گویان مشخص شد که جدول (۷) ارائه شده است. شاخص‌های مورد بررسی در تحقیق به ۴ عامل زیرساختی-نهادهی، اقتصادی، محیطی و اجتماعی تقسیم می‌شود (جدول ۷).

جدول ۷: ملاحظات و الزامات محیطی، اقتصادی، زیرساختی، اجتماعی و نهادی اجرای پروژه‌های حوزه فضایی گز

انواع الزامات	تشریح الزامات
الزامات و ملاحظات نهادی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- شفافیت مکانیزم‌های اداری و سازمانی مربوط به اجرای طرح</li> <li>- هماهنگی نهادهای دولتی و عمومی، بخش خصوصی و مردم</li> <li>- شفافیت قوانین مربوط به اجرا و نظارت بر پروژه‌ها</li> <li>- حمایت دولت از ایجاد و توسعه سازمان‌های غیردولتی فعال مرتبط با شناسایی فرصت‌های سرمایه گذاری در روستا</li> <li>- برنامه ریزی بر پایه مزیت‌های نسبی و توانایی‌های بالقوه</li> <li>- مشارکت در شناسایی فرصت‌های سرمایه گذاری در روستا</li> <li>- کوتاه کردن فرایند پذیرش و اجرایی شدن ایده‌های کارآفرینی</li> <li>- حمایت مالی و پشتیبانی دهیاری و شورای اسلامی از افراد سرمایه گذار در کسب و کارهای جدید</li> </ul>
الزامات و ملاحظات اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- مشارکت در برنامه ریزی آموزش عمومی فنی و حرفه ای در بخش‌های صنعت و کشاورزی</li> <li>- مشارکت‌های مردمی و بخش خصوصی در اجرای پروژه</li> <li>- توسعه ظرفیت‌ها و ارتقاء قابلیت‌های موجود در زمینه‌های میراث فرهنگی (ملموس و غیرملموس)، طبیعی، هنر و دانش سنتی و فناوری بومی، صنایع دستی و گردشگری.</li> <li>- توسعه ظرفیت‌ها و ارتقاء قابلیت‌های موجود در زمینه‌های میراث فرهنگی (ملموس و غیرملموس)، طبیعی، هنر و دانش سنتی و فناوری بومی، صنایع دستی و گردشگری.</li> <li>- شناسایی، پژوهش و مستندسازی، معرفی، آموزش و ترویج حفاظت، احیا و بهره برداری خردمندانه از میراث فرهنگی (ملموس و غیرملموس) و طبیعی و صنایع دستی</li> <li>- تربیت نیروی انسانی ماهر (باسواد و باتجربه) برای شروع کسب و کارهای جدید</li> <li>- تنظیم برنامه‌های اجرایی لازم در جهت آموزش‌های مهارتی روستائی</li> <li>- تنظیم برنامه‌های آموزشی فنی و حرفه ای با هماهنگی سازمان‌های محلی در راستای سیاست‌های اشتغال و بازار کار منطقه ای.</li> </ul>
الزامات و ملاحظات اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- توسعه و حمایت صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی و صنایع روستائی در چارچوب سیاست‌های صنعتی کشور.</li> <li>- معرفی‌نامه دریافت تسهیلات بانکی از محل کمک‌های فنی و اعتباری به شبکه تعاونی‌های روستائی و کشاورزی (شرکت‌ها و اتحادیه‌ها)</li> <li>- سهم بری عادلانه عوامل در زنجیره ارزش فعالیت‌های اقتصادی روستا</li> <li>- تنوع بخشی به اقتصاد و معیشت روستائیان؛</li> <li>- توانمندسازی اقتصادی روستائیان و ظرفیت‌سازی مشارکت تحویل‌کردگان محلی در طرح</li> <li>- اعطای تسهیلات کم بهره جهت اجرای طرح تجهیز و آماده سازی خانه‌های روستائی جهت سکونت گردشگران</li> <li>- توانمندسازی اقتصادی روستائیان و ظرفیت‌سازی مشارکت زنان سرپرست خانوار محلی در طرح</li> <li>- اعطای تسهیلات کم بهره جهت اجرای طرح تجهیز و آماده سازی دستگاه‌ها و تجهیزات مورد نیاز صنایع دستی</li> <li>- معرفی‌نامه دریافت تسهیلات بانکی از محل کمک‌های فنی و اعتباری به شبکه تعاونی‌های روستائی</li> </ul>
الزامات و ملاحظات زیرساختی	<ul style="list-style-type: none"> <li>- تامین زیرساخت‌های اولیه اشتغال زایی شامل آب، برق و تلفن</li> <li>- مشاوره و تأییدیه فنی طرح‌های سرمایه‌گذاری در احداث و توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاون روستائی از محل کمک‌های فنی و اعتباری</li> <li>- احداث زیرساخت‌های فیزیکی مناسب روستا (همچون جاده‌ها و راه‌های ارتباطی روستا)</li> <li>- تاسیس و احداث هتل‌ها، مهمانسراها، خانه‌های بوم گردی و سایر مجتمع‌های خدماتی و رفاهی بین راهی.</li> <li>- اعطای تسهیلات برای سرمایه گذاری در ساخت زیرساخت‌ها</li> </ul>

برای بررسی میزان تأثیر متغیرهای زیرساختی-نهادی، عوامل محیطی، عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی در عدم متنوع‌سازی معیشت روستائی از روش آماری رگرسیون چندگانه با روش گام‌به‌گام استفاده می‌شود. در این مدل رگرسیونی عوامل زیرساختی-نهادی، عوامل زیرساختی، عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی، به عنوان متغیرهای مستقل و عدم تنوع‌سازی معیشت روستائی به عنوان متغیر وابسته مشخص شد.

برای انجام این مدل ابتدا هر چهار متغیر مستقل زیرساختی-نهادی، عوامل محیطی، عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی وارد مدل رگرسیون گام‌به‌گام می‌شوند. در رگرسیون گام‌به‌گام متغیرهای مستقل (پیش‌بینی) که بر روی متغیر وابسته اثر داشته باشند، وارد مدل می‌شوند و سایر متغیرهای پیش‌بین که بر روی متغیر وابسته اثر ندارند، وارد مدل نمی‌شوند. در این رگرسیون ابتدا متغیر «عوامل ساختاری-نهادی» وارد مدل می‌شود، در مرحله دوم متغیر «زیرساختی»، در مرحله سوم متغیر «عوامل اقتصادی» و در مرحله چهارم متغیر «عوامل اجتماعی» وارد مدل می‌شود. نتایج به‌دست‌آمده از مدل نشان داد که همه متغیرهای مستقل در عدم

تنوع‌سازی معیشت روستایی، تأثیر دارند؛ اما عوامل زیرساختی-نهادی دارای اثر بیشتری بوده و عوامل اجتماعی دارای کمترین تأثیر است.

جدول ۸: ضرایب تعیین متغیرهای مؤثر در عدم تنوع‌بخشی در معیشت منطقه (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

مدل	ضریب هم‌بستگی	ضریب تعیین ( $R^2$ )	ضریب تعیین تعدیل شده
۱	۰,۷۱	۰,۶	۰,۶
۲	۰,۸۹	۰,۸۵	۰,۸۴
۳	۰,۹۱	۰,۸۷	۰,۸۶
۴	۰,۹۳	۰,۸۹	۰,۸۷
* معنی‌داری در سطح ۰,۰۵			

مطابق جدول ۸، ضریب تعیین ( $R^2$ ) با توجه به نتایج تجزیه و تحلیل رگرسیون ۰/۸۴ است و این بدان معنی است که بیش از ۸۴٪ تغییرات در متغیر در مدل یا به عبارت دیگر، به عبارت دیگر، از جمله متغیرهای نهادی دل‌پره آور، عوامل محیطی، عوامل اجتماعی و عوامل گنجانده شده است. از نظر اقتصادی، حدود ۸۵٪ از عوامل مؤثر در عدم تنوع معیشت روستایی توضیح می‌دهد. نتایج آزمون رگرسیون گاما-گاما در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹: میزان تأثیر متغیرهای مؤثر در عدم متنوع‌سازی معیشت روستایی (مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

متغیرها	ضریب بتا		آماره t	سطح معناداری (Sig)
	استاندارد	غیراستاندارد		
ضریب ثابت	-۰/۶۷۴	---	-۱۱/۳۳	* /۰۰۰
عوامل اقتصادی	۰/۵۴۴	۰/۵۰۶	-۲۵Jan	* /۰۰۰
زیرساختی-نهادی	۰/۷۲۱	۰/۶۵۸	۴۶/۱۷	* /۰۰۰
عوامل محیطی	۰/۱۱۳	۰/۲۲۳	۱۳,۰۰	* /۰۰۰
عوامل اجتماعی	۰/۰۹۸	۰/۱۸۶	۱۰,۰۱	* /۰۰۰

نتایج بدست آمده در جدول ۹ نشان می‌دهد که سطح معنی مدل ۰,۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین، با اطمینان ۹۵٪، مدل رگرسیون برازش شده یک مدل مناسب و قابل توجه است. برای مقایسه تأثیر و نقش هر یک از عوامل مؤثر در عدم تنوع بخشی به معیشت روستایی، از جدول (۱۰) و ضرایب بتا استاندارد استفاده شد. ضرایب بتا استاندارد شده مربوط به عامل بین ساختاری مهم‌ترین موانع بر سر راه متنوع سازی معیشت در روستاهای این شهر است که مقدار بتا استاندارد آنها ۰/۷۲۱ است که با ۱۷ شاخص بارگیری و محاسبه شد. بنابراین، عامل زیرساختی نهادی در مناطق روستایی شهر بیش از سایر عوامل در عدم تنوع معیشت روستایی در منطقه تأثیر دارد. عامل اقتصادی دومین عامل تأثیرگذار در عدم متنوع‌سازی معیشت است که در آن ۸ شاخص قرار دارد که مقدار بتا استاندارد آن ۰/۵۵۴ است. و عوامل زیرساختی و اجتماعی هرچند با تأثیر کمتر نسبت به دو عامل قبلی ولی از موانع سوم و چهارم در مدل رگرسیون است که عوامل محیطی با اجتماعی با ۱۲ شاخص سنجیده شده‌اند و مقدار بتا استاندارد عوامل زیرساختی و اجتماعی به ترتیب ۰/۱۱۳ و ۰/۰۹۸ شده است.

در جدول ۱۰، از ضرایب بتا استاندارد شده برای مقایسه تأثیر و نقش هر یک از عوامل مؤثر بر عدم تنوع بخشی به معیشت روستایی استفاده شده است. ضرایب بتا استاندارد شده مربوط به زیرساخت - سازمانی ۰/۷۲۱ محاسبه می‌شود که بیشترین مقدار را در مقایسه با سایر متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیون دارد. بنابراین، می‌توان گفت که عوامل زیرساختی موجود مانند جاده‌های دسترسی نامناسب، عدم دسترسی به ورودی‌های مختلف کشاورزی، عدم اجرای برنامه‌های توسعه در منطقه، کمبود یا عدم دسترسی به وام‌ها و منابع مالی، عدم سرمایه‌گذاری در بخش‌های دولتی و خصوصی، عدم بازاریابی محصولات کشاورزی و غیره بیش از سایر محدودیت‌ها در عدم تنوع معیشت روستایی در منطقه تأثیر بیشتری دارد و در بعدی، عوامل اقتصادی، عوامل زیرساختی و عوامل اجتماعی در عدم تأثیر متنوع سازی معیشت روستایی.

کشاورزی در مناطق روستایی منطقه به صورت سنتی است و تا حدود زیادی به شرایط زیرساختی و آب و هوایی بستگی دارد. این ساختار ضعیف اقتصادی موجب شده است که روستاییان این شهرستان با مشکلات عدیده‌ای مواجه شده که در نهایت می‌تواند موجب کاهش جمعیت این روستاها و در نهایت، تخلیه بسیاری از روستاها شود. جهت تغییر این ساختار اقتصادی و حرکت به سمت

توسعه پایدار اقتصادی در روستاهای این منطقه پیشنهاد می‌شود. تحقق این راهبرد، با موانعی روبه‌رو است که لزوم پرداختن به این موانع و بررسی آن‌ها جهت برداشتن آن‌ها ضروری است. در کنار این موانع، روستاهای منطقه مورد مطالعه از توان‌های بالایی در زمینه تنوع‌سازی و ایجاد مشاغل غیرکشاورزی برخوردار است که با استفاده از برنامه‌های توسعه‌ای مناسب و با تلاش برنامه‌ریزان و مسئولان امر می‌توان این توان‌های بالقوه را به بالفعل تبدیل کرد تا پایداری سکونت‌گاه‌های روستایی بخش جغین تضمین شود.

## ۷- قابلیت‌ها و تنگنای

مهمترین قابلیت بخش جغین بر اساس مطالعات میدانی، موقعیت مکانی بخش و قرارگیری آن در مسیر آسفالت‌دهی دسترسی به دریای خلیج فارس و بواسطه آن صیادی است. درحالی که صیادی به صورت شخصی در بخش وجود دارد اما نبود صنایع تبدیلی و تکمیلی مرتبط با شیلات در بخش یا حوزه برنامه‌ریزی، مانند کارگاه‌های فرآوری و بسته‌بندی ماهی و میگو و نهایتاً خام فروشی آبریان از تنگنایی است که گریبانگیر ساکنان جغین است. به طور کلی با ارائه تسهیلات کم بهره و احداث کارگاه‌های فرآوری آبریان که اصلی‌ترین منبع اقتصادی بخش جغین است، می‌توان قدرت اقتصادی خانوارهای ساکن بخش را افزایش داد و گام مثبتی در جهت اشتغالزایی و افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و صنایع کارگاهی نهاد. از مهمترین مسائل اجتماعی و اقتصادی بخش، کمبود سرمایه، پایین بودن درآمد و عدم رضایت شغلی است. همچنین قرارگیری بخشی از اراضی بخش در محدوده اراضی ملی از تنگنای مهم بخش از نظر طبیعی است که در ارائه برنامه برای مدیریت اراضی و مکان‌یابی کاربری‌ها تأثیر قابل توجهی دارد. از دیگر تنگنای زیر ساختی بخش، نبود خدمات پشتیبانی تولید است.

جدول ۱۰: قابلیت‌ها و تنگنای بخش جغین در زمینه منابع تولید (مأخذ: مطالعات مشاور)

منابع تولید (زمین، آب، سرمایه مالی، نیروی انسانی)				قابلیت	تنگنا
اولویت ۴	اولویت ۳	اولویت ۲	اولویت ۱		
شیب اندک بخش	قرارگیری بخش در اراضی مسطح جلگه‌ای	قرارگیری تالاب بین‌المللی خورآذینی در مسیر بخش	امکان دسترسی به منابع آبی دریای عمان	قابلیت	تنگنا
		کمبود آب و خشکسالی	قرارگیری اراضی ملی در محدوده بخش	قابلیت	تنگنا
	وجود دانش بومی کشاورزی و دامداری	وجود نیروی فعال جویای کار	وجود حس مشارکت اجتماعی در بین اهالی	قابلیت	تنگنا
		عدم وجود خدمات بیمه اجتماعی و اقتصادی مناسب برای حمایت از بخشیان	عدم وجود آموزش‌های لازم برای راه‌اندازی و توسعه کسب و کار بومی	قابلیت	تنگنا
		امکان ایجاد دامپروری و فرآورده‌های دامی	امکان ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی	قابلیت	تنگنا
		فقدان تسهیلات مالی جهت توسعه فعالیت‌های مجدد	فقدان سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی	قابلیت	تنگنا
		به روز نبودن دانش بومی در تولید محصولات	امکان تولید علوفه دامی با استفاده از فناوری نوین	قابلیت	تنگنا
			نبود تجهیزات روز تولید و فرآوری محصولات	قابلیت	تنگنا

## ۸- بحث و نتیجه‌گیری

بررسی و برداشت‌های میدانی و توصیف داده‌های جمع‌آوری شده حاکی از آن است که ساختار اقتصادی روستاهای بخش مورد مطالعه، نامتعادل است؛ به گونه‌ای که صنایع و خدمات روستایی در مقایسه با بخش کشاورزی بسیار عقب‌مانده است؛ این به آن معنی نیست که کشاورزی بخش، از وضعیت مطلوبی برخوردار است؛ بنابراین باید با آگاهی کامل از توانمندی‌های بخش به ویژه روستاهای این منطقه، راهکارهای مناسبی جهت بهره‌گیری کامل از توانمندی‌های این منطقه ارائه شود که در نهایت منجر به توسعه پایدار اقتصادی می‌شود. با بررسی پتانسیل‌های روستاهای مورد مطالعه، مشخص شد که با تغییر روش کشاورزی،

دامداری، رورش ماهی و میگو در حوزه های اب شیرین با بهره مندی از دانش کافی در زمین های کشاورزی و احیای تولیدات صیفی بصورت نوین و بسته بندی مناسب برای تولیدات مرکبات و غیره، گامی اساسی در جهت اشتغال و در نتیجه افزایش سطح درآمد روستای مذکور است که با اجرای موارد ذکر شده در متن تحقیق را می توان در اولین گام برداشت. روند مهاجرت از روستا به شهر کاهش یافته و علاوه بر توسعه و توسعه روستا که یکی از استقلال اقتصادی کشور بوده است، گام هایی برداشته و در مرحله بعدی مشکلات شهرها را به حداقل رسانده است، به ویژه کلانشهرها، درگیر بودند و باعث کاهش سطح آنتروپی و مرگ و میر در جوامع روستایی و شهری شدند.

## منابع

۱. اندیشه پردازان شریف؛ "بررسی برنامه ها و دستاوردهای چین در کارآفرینی و توسعه روستایی در دو دهه ی اخیر"، جهاد دانشگاهی سازمان همیاری اشتغال، اداره مطالعات و برنامه ریزی، اسفند ۱۳۸۲.
۲. تی. پترین، کارآفرینی به منزله یک نیروی اقتصادی در توسعه روستایی، حمیدرضا زرنگار، نشریه جهاد، سال ۲۲، شماره ۲۵۳، مهر و آبان ۱۳۸۱.
۳. سازمان همیاری اشتغال فارغ التحصیلان، شورای عالی اطلاع رسانی، مجموعه مقالات همایش نقش فناوری اطلاعات در اشتغال، تهران، ۱۳۸۰
۴. سمانه دیوسالار، فرشاد بزرگی، بررسی نقش کارآفرینی در رشد اقتصادی و توسعه پایدار، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان ۱۳۹۱.
۵. (به کوشش) قدیر فیروزنیا، دکتر عبدالرضا رکن الدین اختاری، جایگاه روستا در فرآیند توسعه ملی از دیدگاه صاحب نظران، ۱۳۸۲
۶. دکتر مصطفی ازکیا، جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۱
۷. علی اکبر نیک خلق، جامعه شناسی روستایی، انتشارات چاپخش، ۱۳۸۱
۸. صابر، فیروزه "راه های توسعه کارآفرینی زنان در ایران، راه کارهای تواناسازی زنان در راستای برابری اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در ایران، تهران، انتشارات روشنگران، ۱۳۸۱
۹. علیرضا استعلاجی، بررسی و تحلیل رویکردها و راهبردهای توسعه روستایی-ناحیه ای، نشریه جهاد، سال ۲۲، شماره ۲۵۰-۲۵۱
۱۰. محسن ابراهیم پور، احمد ترک نژاد، آموزش و بسط اشتغال در روستا، نشریه جهاد، سال ۲۲، شماره ۲۵۰-۲۵۱، خرداد و تیر ۱۳۸۱
۱۱. مهرداد توده روستا، ایجاد اشتغال در مناطق روستایی، راهی به سوی توسعه روستایی و غلبه بر فقر، نشریه جهاد، سال ۲۳، شماره ۲۵۷، خرداد و تیر ۱۳۸۲
۱۲. محمدحسین عمادی، اسفندیار عباسی، کارآفرینی در روستا، نشریه جهاد، سال ۲۲، شماره ۲۵۰-۲۵۱، خرداد و تیر ۱۳۸۱
13. Bryden, J., (2002). *Rural Development Indicators and Diversity in the European Union*, The European Unions Statistical Office, based in Luxembourg.
14. Cameron, M.P. Barrett, P. Cochrane, W. & McNeill, K., (2007). Agricultural change and social sustainability in riral NewZealand, *The International Journal of Environmental, Culture, Economic and Social Sustainability*, 6(3): 77-92.
15. Colantonio, A., (2009). *Social Sustainability: Linking Research to policy and Practice*, Working paper England, Oxford Publication.
16. Cornelissen, A.M.G., Van den berg, W.J., Kooops, M. Grossman. M., & Udoa. H.M.J. (2007). Assessment of the contribution of sustainability indicators to sustainable development: a novel approach using fuzzy set theory, *Agriculture, Ecosystems and Environmen*, 86: 173-185.
17. Countryside agency Eurostat, (2002). *National Rural Indicators 'Key Rural Indicators' as Identified by the Rural White Paper*, Defra.
18. CSIR, 2003, *Towards a Framework for Analysing the Sustainability of Human Settlements in the South Africa*, Chapter 4, Pretoria.
19. Dempsey Nicolas, C. Brown b, & Bramley, G. (2012). The key to sustainable urban development in UK cities? The influence of density on social sustainability, *Progress in Planning*, 77: 89-141.
20. European Commission. (2001). *A Framework for Indicators for the Economic and Social Dimensions of Sustainable Agriculture and Rural Development*, COMMISSION OF THE EOROPEAN COMMUNITIES, London.
21. Gulland, E. J. M. & Akcakaya, H. R. (2001). Sustainability indices for exploited populations. *TRENDS in Ecology and Evolution*, 16(12): 686-692.

22. Knight, J. (2014). Economic causes and cures of social instability in China, *China and World Economy*, 22(2): 5-21.
23. Littig, B, & Griessler, E. (2005). Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8(1): 65-79.
24. Luo, X, Li, P, & Xinhe, F. (2011). Factors that affect social stability of rural areas in Ganzi District, *Asian Agricultural Research*, 3 (6): 43-83.
25. Murphy, K. (2012). The Social Pillar of sustainable development: a literature review and framework for policy analysis. *Sustainability: Science. Practice and policy*. 8(1): 15-29.
26. Pepperdine, S.H. (2002). Social Indicators of Rural Community Sustainability: An Example from the Woody Yaloak Catchment, Department of geography and environment study, university of Melbourn.
27. SFSO Swiss Federal Statistical Office, (2002). Measuring Sustainable Development, SFSO publisher.
28. Sneddon, C., Howarth, R. & Norgaard, R.B. (2006). Analysis sustainable development in post brundtland, *Ecological Economic*, 57: 253-268.
29. Somper, C. & Tim, A. (2003). *Indicators for a Sustainable Countryside*, The countryside agency.
30. Sumner. J., (2005). Value wars in the new periphery: Sustainability, rural communities and agriculture, *Agriculture and Human Values*, 22: 303-312 .
31. Sun, Ch.Ch. & Lin, G.T.L. (2008). *Application of Fuzzy TOPSIS for Estimating the Industrial Cluster Policy*, Institute of Management of Tehcnology, National Chiao Tung University, Taiwan